

BİNGÖL, Mustafa, "Peter Lombard'ın "Sentences"ı Üzerine Bir Değerlendirme" *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, III/II, Aralık 2020, s. 276-280.

Makale Türü: Felsefe Araştırma

DOI No: <https://doi.org/10.48120/oad.792490>

Geliş Tarihi / Received: 9 Eylül 2020
Online Yayın: 26 Aralık 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 27 Ekim 2020
Published Online: 26 December 2020

Peter Lombard'ın "Sentences"ı Üzerine Bir Değerlendirme Mustafa BİNGÖL^{1*}

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, ERZURUM.

* mustafa.bingol@erzurum.edu.tr

⁺ ORCID: 0000-0001-5155-9910

Öz- Yüzyıllar boyunca Batı Hıristiyan dünyasında teoloji ders kitabı olarak okutulan "Sentences" adlı eserin yazarı Peter Lombard olarak bilinir. İncil'in yanı sıra teolojik açıdan irdelenen eserler arasında daha fazla yorumun konusu olmuştur. Bu eser her ne kadar eski kaynakların bir derlemesi olarak görülse de asıl önemi, teolojik materyalin organizasyonu, sunum yöntemi ve birçok önemli alanda doktrini ele alma biçiminde yatmaktadır. Bu öneme rağmen eserin yazarının yaşamı ve düşüncesine dair herhangi bir giriş ne yazık ki yoktur. Eser Hıristiyanlık geleneğinin nasıl geliştiğini ortaya koyarak başlar ve sonrasında Lombard'ın yaşamını ve çalışmalarını ortaya koyar. Tanrı, üçleme, yaratılış, angeloloji, insan doğası, etik, ayinlerin doğası ve nitelikleri, Hıristoloji de dahil olmak üzere ana konular eserde yorumlanmaya çalışılır. Orta Çağ'daki en önemli teolojik ders kitabı olarak kabul edilen "Sentences", kilise babalarının ve sonrasında ortaya çıkan yorumcuların bir dizi teolojik konudaki derlemelerinden meydana gelmiştir. Dört kitap halinde ayrıştırıldığında aşağıdaki gibi ifade edilebilir. Teslis inancının gizemi / Yaratılış üzerine / Enkarnasyon üzerine / İşaretler Doktrini (ayinler ve ayinsel işaretler üzerine).

Anahtar Kelimeler- Peter Lombard, Sentences, Hıristiyanlık, Üçleme, Orta Çağ.

An Assessment on Peter Lombard's "Sentences"

Abstract- The author of the work "Sentences", which has been used as a theology textbook in the Western Christian world for centuries, is known as Peter Lombard. In addition to the Bible, it has been the subject of more interpretations among the works examined in theological terms. Although this work is seen as a compilation of ancient sources, its main importance lies in the organization of the theological material, the method of presentation and the way it deals with the doctrine in many important fields. Despite this importance, there is unfortunately no introduction to the life and thought of the author of the work. The work begins by revealing how the Christian tradition developed and then reveals the life and work of Lombard. The main topics are interpreted in the work, including God, trinity, creation, angelology, human nature, ethics, the nature and qualities of rituals, and Christianity. Considered the most important theological textbook in the Middle Ages, "Sentences" consisted of the compilations of church fathers and commentators who emerged afterwards on a number of theological subjects. When divided into four books, it can be expressed as follows. The mystery of the Trinity belief / On Creation / On the Incarnation / The Doctrine of Signs (on rituals and ritual signs).

Keywords – Peter Lombard, Sentences, Christianity, Trinity, Middle Ages.

Giriş

Batı'nın akademik geleneğine bakıldığında çalışmaların merkezinde yer alan "Sentences" adlı esere rağmen, Peter Lombard hakkında çok az şey biliniyor. 1138-1140 tarihleri arasında Clairvauxlu St. Bernard'ın mektubunda, o Paris'teki St. Victor okulunda tanıtan bir yazıda yer alır. İtalya'nın kuzeybatısında ve muhtemelen 1095-1100 tarihleri arasında dünyaya geldi. Avrupa'daki çeşitli okullarda eğitim gördü ve sonrasında Paris'te Teoloji eğitimi vermeye başladı. Yaklaşık bir yıl sonra St. Notre Dame Katedral okulunda derslere katıldı ve özellikle öğretmen ve yazar olarak ayırt edilmeye başlandı (Gonzales, 2010). 1144 yılında Bavyera'daki bir şair onu Paris okullarının armatürlerinden biri olarak listeleyebilir. Büyük eseri, Cümlelerin dört kitabı, on ikinci yüzyılda ortalarında yazdı ve 1160'ların başında metin okullarda aranan ve yorumlanan eserlerin başında yer aldı. Orta Çağ'ın geri kalanında bu eser üzerine bir yorum yapmayan bir teolog neredeyse yoktur. Eğitimi yönü devam ederken rahip olarak görevlendirildi ve sonunda 1159'da Paris'in Piskoposu oldu. Bu görevini ne yazık ki çok fazla sürdürmemiştir çünkü 1160 yılında öldü. Paris'teki mezarı Fransız Devrimi sırasında yıkıldı (Lombard, Book 1, 2007).

Batı entelektüel tarihindeki önemi ve birçok eğitimciyi heyecanlandırma kapasitesine rağmen, Lombard'ın eseri son zamanlarda çok az ilgi görmüştür. Belki de "dünyanın en büyük kitaplarının en az okunanlarından biri" demek yerinde olur. Çalışmanın şekli, sadece günümüz yazarları için değil geçmiş içinde yanıtıcı olabilir. Çünkü sorun Lombard'ın bu eserin yazarı olarak adlandırılıp adlandırılmayacağıdır. Çünkü kilise babaları evrensel olarak kabul edilen diğer dini yazarların eserlerinin sadece bir derleyici gibi görünmektedir. Bir derleyici olarak Lombard'ı görmek veya tanımlamak haksızlık oluşturur. Aksine bu eser modern bir yasal kitapçıya ve yasal emsallere verilen patristik alıntılara benzetilebilir (Lombard, Book 1, 2007). Diğer bir deyişle, Hıristiyan inancının normatif detaylandırması için meseleyi toplu olarak sağlayan bağlayıcı otoriteler olarak hizmet eder. Eski eserlerden cümleler toplamının ve yenilerini çerçevlendirmenin bu zahmetli faaliyeti olarak ele alınabilir. Kısacası, Hıristiyan geleneğinin tutarlılığını belirleme ve gösterme çabası öğretim çalışmalarından ayrılamazdı. Teknik, rasyonellik ve diyalektik, kendi iyiliği için değil, geleneği canlı hale getirmek ve öğrencilerin hizmet edecekleri daha büyük topluluklarla alakalı hale getirmek için hazırlanmıştı. Bu büyük edebi hikaye öğrenciler için patronaj ders kitabıydı çünkü teoloji konuları sistematik bir düzende gündeme getirdi ve tartıştı. Din adamlarının hizmetine sunulan bu ders kitabı hem edebiyat hem de konu açısından benzersizdir, bu nedenle istisnai edebi becerisinin neden bu kadar iyi olduğunu sormak gerekir. Aslında bu kitabın hikayesi, çağdaş tarihin dış koşullarının yanı sıra öğretmenler ve öğrenciler tarafından kabulünün zamana bağlı becerisinden etkilenen ruhun tarihidir (Evans, 2002).

I

Orta Çağ'daki en önemli teolojik ders kitabı olarak kabul edilen "Sentences", kilise babalarının ve sonrasında ortaya çıkan yorumcuların bir dizi teolojik konudaki derlemelerinden meydana gelmiştir. Dört kitap halinde ayrıştırıldığında aşağıdaki gibi ifade edilebilir.

1. Teslis inancının gizemi
2. Yaratılış üzerine
3. Enkarnasyon¹ üzerine

¹ Teslisçi Hristiyan ilâhiyatında hulûl ya da enkarnasyon, ezeli ilâhî kelime, üçlemenin ikinci kişisi, Baba Tanrı'nın oğlu ve Oğul Tanrı olan İsa'nın, Meryem Ana'nın rahminde insan bedenine bürünmüş olduğu ve insan tabiatı edindiği inancıdır.

4. İşaretler Doktrini (ayınlar ve ayinsel işaretler üzerine) (Lombard, Book 1, 2007).

Teslis inancının gizemini içeren birinci cilt, çoğunluğu Tanrı, onun aşkınlığı ve üçlü birliğin gizemiyle ilintili olan kırk sekiz ayrımdan meydana gelir. Teslis inancının ayrımlarını 4. cümleden başlayarak 28. Cümleye kadar devam eder. Baba 4-5, oğul 6-9 ve kutsal ruh 10-28 cümleleri arasında irdelenir. 29-34 cümleleri arasındaki ayrımlar, teslis inancı ve insanlar arasındaki ilişkileri tanımlamak için kullanılabilir dil ile derinden ilgilidir (Lombard, Book 1, 2007) Kalan ayrımlarda ise, Tanrı'nın egemen özgürlüğünün korunması ve yaratılıştaki kendisini zarif ifşasına rağmen mutlak aşkınlığına ilişkin herhangi bir karışıklığının ortaya çıkmasına engellemeyi içerir.

Yaratılış üzerine konuları veya cümleleri içeren ikinci cilt, yaratılışın bir tanımını ortaya koyar. Meleklerin yaratılışı, düşüşü, rütbeleri 2-11 arasındaki cümlelerde yer alır. Altı günlük yaratılışın bir hesabını ortaya koyan cümleler 12-15 arasında yer alır (Lombard, Book 2, 2007). Takibindeki beş ayırım üreme biçimleri de dahil olmak üzere günahkarlık durumu öncesinde erkek ve kadın yaratılmasına kısacası insanların durumuna odaklanır. 21-29 arasındaki cümleler insan psikolojisine, seçim özgürlüğüne ve zarafete ilişkindir. Günah, mevcut üreme tarzı ile aktarımı ve vaftizdeki remisyonu içeren cümleler 30-33 arasındadır. İkinci cildin son cümleleri olan 34-44 arasında ise, günah kavramı sonrasında özgürlüğün azalan durumunda özgür seçim yoluyla nasıl gerçekleştiğinin ayrıntılı bir analizi ile sona erer (Lombard, Book 2, 2007).

Enkarnasyon üzerine cümleleri içeren üçüncü cilt, kırk ayrımdan meydana gelir. Bu ayrımların ilk yirmi ikisi sözün gizemini konu alır. Ayrıca Mesih'in enkarnasyonu, tutkusu, ölümü ve tüm bunların sonucunda insanlığın dönüşümünü içerir. Mesih'in inanç, umut ve sadaka gibi erdemlere sahip olup olmadığı sorusuyla, Hıristiyanlıktaki erdemlere bağlantı kurmak için bir geçiş yapılır (Lombard, Book 3, 2007). Her ne kadar İncil ile bağlantı kurulmaya çalışılsa da aslında bunların hepsi bu kitaba aittir. Çünkü Hıristiyanları mükemmel bir şekilde somutlaştıran Hz. İsa'nın taklidinde yaşamaya davet eder. Kalan kısımlarda ise Mesih'in Tanrı ve komşu sevgisine ilişkin dikkat edilmesi gereken emirleri irdelenir. Son olarak ise kitapta, İncil'in Eski Ahit karşısındaki üstünlüğü ele alınarak tamamlanır (Lombard, Book 3, 2007).

İşaretler doktrini üzerine inşa edilmiş olan dördüncü cilt, ayın tanımından önce işaretlerin ayırımına atıfta bulunarak başlar. Sonrasın da ayınlarla ilgili bazı genel sorular ortaya koyar. Hıristiyanlıkta bölgelere göre dini uygulama esasları değişim gösterdiği için buna dikkat edilir ve bu farklılıklar şu şekilde cümle ayrımlarıyla açıklanmıştır: Vaftiz, 2-6. Onay, 8-13. Eucharist², 14-22. Kefaret, 23. Aşırı görevsizlik, 24-25 (Bazı bölgelere göre kutsal emirler olarakta anılmaktadır.). Lombard'ın fikir birliği teorisi, 26-42. Bedensel diriliş, 43-44. Tasfiye, 45. Cehennem, 47-48. Sonsuzluk, 49-50 (Lombard, Book 4, 2007). Kitap cümlelerin bir bütün olarak işlevinin ve amaçlarının bir alegorisi olarak Hz. İsa'nın sözlerine atıfta bulunarak kapanır.

II

Orta Çağ tarihine baktığımızda en iyi övülen şey belki de Orta Çağ düşüncesinin devleridir: Thomas Aquinas (1274), John Duns Scotus (1274), William Ockham (1347) ve bunlara ek olarak Ghent Henry (1293), Peter Auriol (1322)'dir. Cümleler hakkında konuşmak için bu devler ile ilgili konuşmak kaçınılmazdır. Ancak onlara ve özellikle Aquinalı'ya verilen büyük ilgi dönemin bir bütün olarak incelenmesi üzerinde oldukça olumsuz bir etkiye sahiptir. Ayrıca yazının içinde kaldığı döneme ait çok sayıda cümle yorumuna ve dönemin

² Efkariştiya, Evharistiya veya Komünyon; Hristiyanlıkta İsa'nın çarmıha gerilmeden önceki gece havarileri ile yediği Son Akşam Yemeği'nin anıldığı ayın.

kronolojik olarak kapsamlı çalışmaların azlığı da bu olumsuzluklara eklenmiştir. Bu durumu talihsizlik olarak görmemiz ve Cümleler'in yorumlanmasının diğer teolojik ifade araçlarına kesinlikle rakip ve sık sık gölgede bırakan, tercih edilen bir skolastik teolojik ve felsefi söylem aracı haline gelmiştir. 1250-1320 yılları arasında bir işaret olarak teologların Cümleler üzerine dersler vermesi veya derslerinde kullanılan materyaller bunu destekler. Ayrıca dönem boyunca çok fazla kışkırtıcı olmayan Cümleler yorumu, Kilise hiyerarşisinde hızlı ilerlemenin bir yolu haline geldi. Cümleler yorumunun teolojik fikirlerin büyük bir taşıyıcısına dönüşmesine paralel olarak, yorumların yapısı büyük ölçüde değişti ve kesinlikle içlerinde ifade edilen düşünce büyük bir gelişme gösterdi (Evans, 2002). Belki de en önemlisi, bu son nokta ile ilgili olarak en iyi gelenek olarak tanımlanan teolojik eğitimlerin ortaya çıkmasıdır: Fransisken³ ve Dominiken⁴ teoloji geleneği. Bu tür gelişmeler ve içerdiği fikirlerin en azından nasıl geliştiğine dair bir izlenim için bu 70 yıllık dönemin birçok yorumuna bakılabilir.

Peter Lombard'ın Cümleleri hakkında Hales Alexander'ın (1223-27) erken açıklamalarından önce bile yorumlar olsa da, Bonaventura ve Aquinalı'nın Paris'teki okumalarında, tür hala başlangıç aşamasındaydı. Onların Cümleler'i kabaca eş zamanlı okudukları varsayılırsa Orta Çağ dönemi düşüncesiyle ilgili çok sayıda modern düşüncelerde merkezi rol üstlenirler. Dominik düzenin dışında Aquinalı'nın görüşleri eleştirildi bu eleştiriler onun düşüncesinin merkezi figürlerden biri olduğunu inkar etmek değildir: Muazzam felsefi, teolojik ve tarihsel önem sahiptir. Onun ölümünden kısa bir süre sonra Fransisken William de la Mare'nin (1272) pozisyonlarının çoğuna "corrective" (düzeltme) yazmanın gerekli olduğunu düşündüğü böylece Fransisken teolojik öğrencileri Aquinalı'nın hatalarından kaçınabileceklerinin bir kanıtıdır (Evans, 2002). Ayrıca Aquinalı'nın çoğu teolojik konudaki konumu tartışılmasına sadece erken dönem Cümle yorumları değil bunun dışında Summa ve diğer çalışmalarında etkili olmuştur. Diğer taraftan Aquinalı, Dominiklerin entelektüel geleneğinin kurucusunun bir parçası olarak durduğu için ve teolojik sorunlara çözümler sunması açısından teologların takip etmesi zorunlu kılmalıdır. Cümleler üzerine yorumlar özellikle on üçüncü ve on dördüncü yüzyılın başlarında etkiliydi. Dominik teologların Aquinalı'yı okurken kullanmaları için gerekli olan eserd. Bonaventura ise on dördüncü yüzyılın başlarında John Duns Scotus tarafından Fransisken teolojisinin ilham kaynağı olarak değiştirilmesine rağmen, aslında entelektüel bir kurucu olarak durmaktadır. Bu nedenle Scotus'un daha güncel olanlarla geldiğinde Bonaventura'nın teolojik sorunlara yönelik özel çözümleri çoğu zaman terk edilmişse de yine de Scotus'un yaptığı çalışmalarda sık sık Bonaventura'ya borçlu olduğunu söyleyebiliriz. Genel Fransisken eğilimlerini gizleyen Bonaventura'nın etkisi kısmen de olsa bu düzenin ikinci kurucusu olarak muazzam otoritesinin bir yansımasıdır. Her halükarda, Bonaventura'nın Cümleler yorumu Orta Çağ'da son derece popülerdi, ortaya koyduğu birçok kısıtlama göz önüne alındığında hala hayatta kalan eserinin el yazması kopyalarından bahsetmemize gerek kalmayacaktır (Evans, 2002). Böylece Bonaventura ve Aquinalı'nın Cümleler yorumlarında gerçek anlamda benimsedikleri pozisyonlar, sonraki dönemin büyük bir kısmının tonunu belirledi. Onların Paris yıllarını takip eden bu dönemin cümle yorumları genel olarak iyi bilinmemektedir veya araştırılmamıştır ancak bugüne kadar yapılan çalışmalar Bonaventura ve Aquinalı'nın fikirlerinin bu bilim adamları grubu arasında büyük bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu çalışmaların da öne sürdüğü şey bu dönemin düşüncesinin yaklaşık 1285'ten sonra olduğu gibi genel olarak sabit çizgilerinin eksikliği ile karakterize edilmesidir. Bazı yorumlarda dönemin geri kalanını renklendiren teolojik eğilimlerin (Fransisken, Domiken) başlangıcını görebiliriz.

Bununla birlikte genel olarak bu erken dönemde keskin bir şekilde çizilmemiştir ve nadiren bu tarikatlar arasında görülmektedir. Mesela bir Fransisken teolog, Aquinalı'nınkinden çok farklı bir çözüme eğilse bile bu farktan çok az şey yınılır. Bunun yanı sıra Dominik teologlar bir Fransisken tipi çözümünü kabul etmiş görünmektedir (Evans, 2002). Tüm bunlara rağmen Aquinalı ve Bonaventura'nın görüşleri arasında ılımlı bir yol karakterize edilmiştir; birçok durumda hem görüşlerini sunar hem de daha önceki teologun görüşlerini uyumlu hale getirir.

III

1285 yılından sonra Cümleler'in yorumunda inanılmaz değişiklikler olmamıştır ancak 1290'larda Cümleler'in yorumlarının yapısında ve burada ele alacağımız dönemin geri kalanında, devam eden okunma şekillerinde açıkça bir değişiklik görebiliriz. Dahası 1285'ten sonra veya 1285'te bir kesme noktası oluşturmaktan söz eden doktrinler var. Bu noktadan sonra Dominikenler Aquinalı'nın teolojik konularına genel olarak bağlı kaldılar (aslında yasal olarak bağlı olmaları gerekiyordu). Önceki dönem ilişkin özellikle 20 – 30 yılın Cümleler yorumlarında gördüğümüz oldukça çatışmasız tutum, 1285'ten sonra oldukça hızlı bir şekilde ortadan kayboldu ve iki büyük gelenek arasındaki bilinçli muhalefetin yerini aldı: Fransisken ve Dominiken (Evans, 2002). Bu yılların en modern bilimsel ilgisini alan Dominikli yorumcular, 1300'lerin her iki tarafındaki on beş yıl boyunca Dominik Cümleler'in yorumlarına derinlemesine bakan bir grup araştırmacı Dominikenlerle ilgili olarak Fransiskenlere göre çok daha iyi bir konumda bırakıyor. Ayrıca Dominikenlerin 1290'dan 1310'lara kadar bir dizi konudaki düşüncelerinin temel hatlarından daha fazlasına ulaşılabilir. Bu açıdan Dominikenlerden başlamak yerinde olacaktır. John Quidort (1306) olarak bilinen Parisli John, Orta Çağ siyasal düşüncesine yaptığı önemli katkılardan De Potestate Regia et Papali'nin⁵ cümleleri için olduğundan daha iyi bilinir. Buna ek olarak John, William de la Mare'nin Thomas Correctorium'una cevap veren Dominik yazarlardan biridir. John, kışkırtıcı bir düşüncüdü ve bunun kanıtı Paris Üniversitesi'ndeki Cümleler üzerine verdiği derslerin feshi yolunun açılmasıdır. Cümleler yorumu incelendikten sonra ondan en az on altı makale çıkarıldı ve kınandı. Ayrıca John'un görüşlerinin savunmasının bir kısmı korunmuş ve düzenlenmiştir (Evans, 2002).

Cümleler yorumlarına geniş bir itirazda bulunan bir başka Dominik teolog William Peter Godinus (1336)'tur. İki kez Cümleler üzerine ders vermiştir (1296-98 yılları arasında Toulouse'da, ikinci kez 1299-1300 yılları arasında Paris'te). Muhtemelen 1296'dan itibaren William, 1300 civarında piyasa sürdüğü Ordinatio'da bunlarla ilgilidir. Aquinalı'nın doktrinini detaylandırma ve savunma çabaları on üçüncü yüzyılda kısmen mevcuttur (Evans, 2002). Diğer taraftan Aquinalı'nın teolojik çalışma yapan öğrencileri için özellikle yararlı olan bu görüşler nispeten kısa ve özlü bir derlemedir.

IV

On üçüncü ve on dördüncü yüzyılların interaktif tarihini izlemeye yönelik herhangi bir girişimde karşımıza John Duns Scotus (1308) çıkar. Bu belki de özellikle bu zaman diliminde üretilen Cümleler yorumlarının ışığında entelektüel tarihe bakma çabası için geçerlidir çünkü Scotus Cümleler yorumunu teorik ve felsefi spekülasyonları için birincil araç olarak kullanır. Bunun üzerine birkaç kez ders verdi ve derslerini bu açıdan gözden geçirdi (Evans, 2002). Scotus'un Cümleler yorumlarının metinsel durumunun son derece karmaşık olmasına rağmen Scotus'un kendi derslerinin tekrar tekrar anlatımı ve yeniden çalışması ve hem de öğrencilerin ve sekreterinin ölümünden sonra ortaya çıkan yorumların bazılarını değiştirmesi

³ Fransiskenler, bir İtalyan rahibi olan Assisili Francesco, İsa'nın isteğine göre yoksulluk hayatı sürmeye ant içmiş müritleri ile kurduğu tarikatıdır.

⁴ Aziz Dominik tarafından kurulmuş ve Papa III. Honorius tarafından 22 Aralık 1216'da onaylanmış bir Katolik tarikatıdır.

⁵ John Quidort'un eseri olan De potestate regia et papali'de (c. 1302; "Kraliyet ve Papalık Güçleri Üzerine"), hem kilisenin hem de devletin Tanrı'dan güç elde ettiğini ancak birbirinden bağımsız olduğunu, kilisenin manevi amaçlara hizmet ettiğini ve laik amaçlara hizmet eden devleti elinde tuttuğunu ortaya koyan eser (Setia, 2010).

nedeniyle çeşitli versiyonların yerleştirilmesi ve tarihlendirilmesi için yapılan faaliyetler bize en azından olası bir senaryo ortaya koymamıza izin vermiştir.

Scotus'un Oxford veya Paris'te 1290'lı yıllarda ilahiyat okuduğunu ve 1300 yılına kadar da Oxford'ta teoloji eğitimi aldığını söyleyebiliriz. Bu eğitim sayesinde Cümleler üzerine dersler vermiştir. Onun ifadelerine göre 1300 yılına kadar Cümleler derslerinin, Ordinatio'nun gözden geçirilmiş versiyonu üzerinde çalıştığını ve bu çalışmanın şu anda Oxford'ta olduğunu bilinmektedir. Bu dersler Fransa Kralı Philip ve Papa VIII. Boniface arasındaki anlaşmazlık kapsamında 1303 yılının Haziran ayında Scotus'un Fransa'dan sınır dışı edilmesiyle kesintiye uğramış olmasına rağmen 1304 yılının sonbaharında Paris'e döndü (Evans, 2002).

Scotus'un Cümleler üzerine yaptığı yorumunun erken basılmış baskıları ve bu bağlamda kullanmış olduğu doktrin etkisi hem Fransız düzeninde hem de dışarıda onun Orta Çağ skolastik düşüncesinin önemine tanıklık etmektedir. Teoloji ve Felsefenin neredeyse her alanında Scotus bir iz bıraktı. Özellikle o dönem şartlarının acil teolojik ve felsefi problemlerini muazzam hayal gücü ve akıl keskinliği ile irdelemiştir. En azından varlık kavramının tekdüzeliği konusunda, radikal olarak yeni bir pozisyon getirmiştir. Bununla birlikte görüşlerinin çoğunun on üçüncü yüzyılın ikinci yarısının Fransisken geleneğinde açık kökleri bulunur (Evans, 2002). Pek çok durumda Scotus, Fransisken teolojik geleneğini ele alan bir filtre görevi görür. Erken modern döneme devasa bir etki yapacak terminolojik ve kavramsal olarak güncellenmiş bir biçimde kendisinden sonra gelenlere aktardı. Son zamanlarda yapılan teoloji, psikoloji ve epistemoloji üzerine çalışmalar onun çalışmalarında ne kadar öngörü sahibi olduğunu göstermiştir.

V

Geç Orta Çağ filozofları arasında yer alan Ockhamlı William'ın Cümleler yorumlarına ilişkin bu genel bakıştaki çalışmalarına bir bölüm ayırmak her ne kadar yersiz olarak görülebilir olsa da, "*Venerabilis Inceptor*"⁶ olarak anılan Ockhamlı'nın bu bölümü Fransız Fransisken Peter Auriol (1280) ile paylaşması gerektiği gerçeğidir. Bu yüzyılın başlarında litaratürde Auriol'a biraz daha genç çağdaş Ockhamlı'nın "nominalist" öncüsü gibi davranılması yaygın bir hal olsa da, son yıllarda Auriol'un asıl değerlendirme aşamasının erken modern döneme odaklanmasıdır. Bu nedenle Auriol, İngiliz ortağıyla yaratıcılık ve etki bakımından daha sonraki Orta Çağ skolastizminin büyük figürlerinden biri olarak görülmeye başlanır. Auriol 1316'da Paris'e gönderilmeden önce Bologna ve Toulouse'da yüksek lisans derecesine ulaşmak için gerekliliklerin bir parçası olan Cümleler üzerine ders verdi. Bu dersler esnasında Cümleler kendisi tarafından açıkça işlenmiş olan Cümleler'in dört kitabında da yer verdiği bildiriler vardır. On üçüncü yüzyılın sonlarında bilim adamlarının skolastik ifadenin temel aracı olarak görülen Cümleler yorumunu kullanarak hız kazanma eğiliminin bir başka örneği olarak sunulabilir (Evans, 2002). 1316-18 yılları arasında Cümleler üzerine verilen dersler sayesinde Papa XXII. John'un yazılı isteği sonrasında bu alanda uzmanlaştı. Diğer taraftan aynı Papa tarafından Fransa'nın güneybatısında yer alan Aix-en-Provence Başpiskoposuna atanır ve 1321 yılına kadar burada kalır. 1322'nin ilk çeyreğinde ise ölür.

Orta Çağ'ın geç dönemine tekabül eden ve nominalizm hareketi ismiyle anılır kılınmasını sağlayan Ockhamlı William (1347), Cümleler üzerine verdiği derslerle bu genel bakışın bitiş noktasını oluşturur. Greyfriars'daki eğitiminden sonra Oxford

Üniversitesi'ndeki geleneksel teoloji çalışmalarına devam eden Ockhamlı'nın o dönem kendi konumunu geliştirmek isteyen her öğrencinin yaptığı gibi Peter Lombard'ın Cümleler kitabı üzerine ders vermesi ve yorum yapması gerekiyordu. Böylece 1317/8-1319/20 yılları arasında Peter Lombard'ın Cümleler kitabı üzerine dersler veren Ockhamlı'nın bu kitap hakkındaki görüşleri, Oxford'daki teoloji bölümü üyelerine karşı güçlü bir muhalefet uyandırır ve üniversiteyi, teoloji dalında yüksek lisans derecesi elde etmeden bırakmak zorunda kalır. Oxford'daki teoloji bölümüne girmesine rağmen programı tamamlayamaz ve asla Oxford'da tam bir teoloji uzmanı da olamaz (Adams, 1987). Bundan dolayı o, "*Venerabilis Inceptor*" lakabı ile anılır (Ockham, 2019). Asla uzmanlık seviyesine ulaşamamış olmasına rağmen, o Fransisken evlerinde aktif olarak öğretim, tartışma ve yazma ile uğraştı. Oxford ve Londra'da bulunduğu bu zaman aralığında (1319-24 yılları arasında), Cümleler'e ilişkin olan Ordinatio adlı çalışmasının geri kalanı da dahil olmak üzere skolastik çalışmasının büyük bir kısmını tamamladı. Bu çalışmalar neticesinde Oxford Üniversitesi Şansölyesi tarafından kendisine getirilen sapkınlık suçlamaları ile karşı karşıya kalır.

XXII. Papa'ya yazılan bilimsel incelemede, Ockhamlı'nın Cümleler üzerine öğretilerini kınar ve onun ciddi hatalar içinde olduğu belirtilir. Bu çalışmaları incelemek için kurulan komisyon neticesinde teoloji konusu olmayan çalışmaları olduğu (zaman, yer ve hareket) için suçlamaların dışında tutulması istenir. Ancak ikinci raporda Ockhamlı'ya ilişkin ciddi eleştirilere yer verilir. Buna karşılık Ordinatio'nun bir kopyasını Papa'ya sunan Ockhamlı mahkum edileceği endişesini taşır fakat bu hiçbir zaman gerçekleşmez. Sadece gözetim altında tutulması için ev hapsi ifadeleri dolaşmasına rağmen abartıldığı kesindir. Orta Çağ uzmanlarına göre Ockhamlı, ölümünden kısa bir süre önce kilise ile uzlaşmayı amaçlarken bu uzlaşma olmadan ölür. Ockhamlı'nın 10 Nisan 1347 tarihinde öldüğü, mezarına takılan sunak sayesinde bilinir.

Peter Lombard'ın Orta Çağ Batı Hıristiyan dünyasına damga vuran eseri *Sentences*'in (Cümleler), yorumlarının yapısı belirgin bir gelişme geçirmiştir. Öyle ki çoğu durumda dönemin başına ve sonuna doğru anonim bir yorum yazılıp yazılmadığına dair makul bir tahmin gerçekleştirilebilir. Buna ek olarak Cümleler'in yorumları bu dönemde kesinlikle başlangıçta sahip olmadıkları bir rol üstlenerek teologların skolastik düşüncesi için neredeyse rakesiz bir ifade aracı haline gelir. Diğer taraftan bu dönemde sayıları hızlıca artan birçok teologun, felsefi, bilimsel ve teolojik fikirlerini geliştirebilecekleri esnek bir çerçeve sunan el kitabı halini alır. Sonuç olarak Cümleler üzerine yapılan yorumlar, bu konuların daha sonraki Orta Çağ düşünceleri için kullanabileceğimiz en değerli ya da en değerli kaynaklardan biri haline gelir.

⁶ Saygın / Yaşlı Acemi.

KAYNAKÇA

- Evans, Ed. G.R, "Mediaeval Commentaries on the Sentences of Peter Lombard", *Brill*: Boston, 2002.
- Gonzalez, Justo L., "The Early Church to the Dawn of the Reformation", Revised: *The Story of Christianity*, Christianity Series: Harperone, 2010.
- Lombard, Peter, "The Sentences: On the Doctrine of Signs" (Book 4), (Trans: Giulio Silano), *PIMS*: January, 2007.
- Lombard, Peter, "The Sentences: Incarnation of the Word" (Book 3), (Trans: Giulio Silano), *PIMS*: January, 2007.
- Lombard, Peter, "The Sentences: On Creation" (Book 2), (Trans: Giulio Silano), *PIMS*: January, 2007.
- Lombard, Peter, "The Sentences: The Mystery of the Trinity"(Book 1), (Trans: Giulio Silano), *PIMS*: January, 2007.
- Marilyn Mccord, Adams, "William Ockham", *University of Nötre Dame Press*: İndiana, 1987.
- Ockham, William, <https://www.britannica.com/biography/William-of-Ockham#accordion-article-history>, 23.01.2019.
- Ockham, William, <http://www-groups.dcs.st-and.ac.uk/history/Biographies/Ockham.html>, 20.12.2018.
- Setia, Veenu. "Biography of John of Paris", *The Catholic Encyclopedia*, July 23, 2010.